

SAID AHMAD

OFTOB OYIM

(HIKOYA)

[t.me/e kutubxona](https://t.me/e_kutubxona)

*Vatanni sevmolni, yurt otasiga sadoqatni yaponlardan
o'rganish kerak.*

Maqsud SHAYXZODA so'zi.

Kechadan beri lagerimizdagi yaponlar g'imirlab qolishdi. Yettinchi barak oldida to'planishib, qandaydir jiddiy bir gapni qizishib muhokama qilishardi. Yerosi Dyun degan yapon yigiti rassomlik ustaxonamni supurib-sidirib yurardi. Dyunning yurak o'ynog'i kasali borligidan uni shaxtada ishlashga olib chiqishmasdi. Ba'zi-ba'zida, jahli chiqqan paytlarda yurak kasali xuruj qilib qolardi. Boshliqlar uni menga bo'yok qorib beradigan qilib qo'yishgan edi. Men Dyundan, nima gap, tez-tez to'planadigan bo'lib qoldinglar, deb so'radim.

— Tovari? Axmed, yurtimizga ketadigan bo'lib qoldik. — dedi u ichiga sig'magan quvonchini yashirolmay.

Uni dil-dildan tabrikladim.

— Boshliqlar shunday deb aytiladimi? — deb so'radim.

— Qayoqda! Ular bu xabarni bizdan ikki-uch kun keyin eshitishadi.

Uning gapi rost edi. Umuman qamoqxonalarda ko'zga ko'rinmas, qo'l bilan ushlab bo'lmas «telegraf» ishlardi-Moskvada, hatto siyosiy Byuroda mahbuslarga aloqador biror gap bo'lsa, o'gaa kuniyoq jamiki lagerlarga yetib borardi.

Lager boshlig'ining o'rinbosari kapitan Gusak, moy bo'yokda ishlab ber, deb onasining suvratini tashlab ketgan edi. Bugun tush paytida suvratni olgani keldi. Undan yaponlar yurtlariga ketadigan bo'ldimi, deb so'radim.

U hayron bo'ldi.

— Bunaqa gap yo'q. Bu mahbuslarning o'zlaridan chiqqan galdagi «paragaa» bo'lsa kerak, — deb javob qildi.

«Parasha» — bu qamoqxona kameralariga qo'yiladigan hojat chelagi. Tarqaladigan xar xil bo'lar-bo'lmas gaplarni gaunday deb atashadi.

Baribir lager «telegrafi» aniq igalardi. Biz Stalin o'lganini bogaliqlarimizdan bir kun oldin eslatganmiz. Beriyaning qamalganini, Molotov bilan Kaganovichning Siyosiy Byuro tarkibidan chiqarilganini o'sha kuniyoq eshitgan edik.

Dyun ustaxonani shoshib-pishib yig'ishtirardi-yu, yettinchi barak oldida to'plangan xamyurtlari davrasiga chopardi. Lagerimizdagi o'ttiz to'rt nafar yaponning hammasi o'sha yerda. Bundan kirxonada ishlaydigan Sudze degan yapon yigit mustasno. Sudze hamyurtlariga qo'shilmas, kirxona zinasida boshini egib o'tirib xayol surardi. Yaponlar Sudzeni saflariga qo'shishmasdi. U yaponlarga xos bo'lmagan baland bo'yli, xuddi tsirkdagi polvonlarga o'xshagan, muskullari bo'rtib chiqqan juda baqkuvvat yigit edi. Boshqa yaponlar lagerimizda Sudze deb atalgan yapon borligini bilmagandek, unga e'tibor berishmasdi.

Sudze esa xar tong hali quyosh ko'tarilmay kirxona tomida paydo bo'lardi. Shaxtalardan chiqarib tashlangan tog'-tog' rudalar orqasidan quyosh chiqquncha haykaldek qotib turar, yuziga oftob urilishi bilan ikki qo'lini baland ko'tarib quyoshga nimalardir deb iltijolar qilardi.

Dyunning quvonchi cheksiz edi. Bir gapirib o'n kulardi. U o'n bir yildan beri bsgona mamlakat qamoqxonalarida sarson-sargardon kezardi. Shu o'tgan o'n bir yil ona yurti, tug'ilgan diyori Yaponiya xayoli bilan yashaydi.

— Xayriyat, qonim yurtimga to'kiladigan bo'ldi, — dedi u allaqanday quvonch bilan.

— Jinni bo'ldingmi, yurtimga qaytay, uylanib, bola-chaqali bo'lay, boshqalardek bearmon yashab yuray, deb niyat qilmaysanmi, ahmoq! — dedim unga.

Dyun boshini tebratdi.

— Tovarish Axmed, — dedi u ruscha bilishini namoyish qilayotgandek g'urur bilan, — bilasanmi, men samurayman. Samuraylar dushmanga tirik asir tushmasligi kerak. Asir tushish xavfi tug'ilgandayoq o'zini xarakiri qilishi shart. Ya'ni, o'zini o'zi chavaklab o'ldirishi kerak. Men xarakiri qilishga ulgurmaganman — Vatanimdan qon qarzdorman.

Men Dyunni doimo yuzi kulib turadigan, bolalardek beg'ubor, uncha-muncha hazillarni ko'ngliga olmaydigan, musichadek beozor odam deb o'ylardim. Ichida shuncha gap borligini, yuragini qonli armon o'rtayotganini bilmasdim. Yerosi Dyun ko'z oldimda yuksalib, o'n bir yil Vatanidan olisda, cho'llarda, o'rmonlarda sarson-sargardon kezib, Yaponiyaning buyuk muhabbatini dilida ardoqlab kelgan, xar kuni bittadan quyosh

tugʻadigan Vatani oldidagi burchini, bir daqiqa boʻlsin, unutmagan beqiyos insonga aylangan edi.

Dyunning losiro degan hamyurti baʼzan ustaxonaga kelib uzoq gaplashib oʻtirardi. Rus askarlari uni asirlikka olgan paytda xali tili chiqmagan egizak qizaloqlari boʻlgan. U qizlarim katta boʻlib qolgandir, tirikmikan, deb yigʻlardi.

Yaponlarga munosabat oʻzgarib qoldi. Ularni ishga olib chiqmay qoʻyishdi, hatto aloxida ovqat pishirib beradigan boʻlishdi. Ammo Dyun qadrdonligimiz uchun hamon ustaxonada ishlab yuribdi. Yaponlarni boshqa kichikroq barakka oʻtkazishdi. Kechkurun zang chalinganda baraklarga mahbuslar sanab kiritilgandan keyin ustidan qulflab koʻyishadi. Yaponlarning baragi qulflanmaydigan boʻddi.

Bu ishlarning Sudzega aloqasi yoʻqdek edi. U hamon

Kirxonada ishlar, zinapoyada oʻtirib oʻy oʻylardi. Alohida pishirilgan ovqat unga berilmasdi.

Negadir oʻsha paytlarda lagerda choy oʻrniga kofe berishardi. Hatto oshxona yonidagi bostirmada qop-qop kofs qalatnib yotardi. Kofe jonimizga tegib, bir qultum qora choyga zor boʻlgandik. Shahardan gazeta olib kelishga borganimda magazindan bir quti gruzin choyi sotib olgandim. Dyun tunuka choynakka achchiqqina qilib damlab keldi. Hovlida skameykada oʻtirib choyxoʻrlik qilmoqchi boʻldik. Mahbuslar uyquda. Faqat Vatan sogʻinchi uyqu bermagan yaponlar toʻda-toʻda boʻlib, oy nuriga gʻarq boʻlgan lager sahnida jimgina aylanib yurishibdi.

Dyun bilan ikkimiz u yoq-bu yoqdan gaplashib, choy ichib oʻtirardik. Bizning 6u suhbatlarimiz ham gʻanimatdek edi. U Vataniga ketadi. Albatta, bundan keyin u bilan diydor

ko'risholmaymiz. Har qalay, besh-olti yillik qadrdonlik bir-birimizga yaqin qilib qo'ygandi.

Ana shu sokin oydin kechada Dyundan so'radim:

— Menga qara, Dyun, nega Sudzeni yomon ko'rasizlar? Nega uni davraga qo'shmaysizlar?

Yerosi Dyun indamadi. Oy nuriga ters o'tirgani uchun uning yuzida, ko'zida qandoq ifoda aks etayotganini bilmasdim.

So'rog'imga javob berish niyati yo'qqa o'xshardi. U uzoq o'ylab o'tirgandan keyin:

— Yana bitta choy damlab kelaymi, bunisi sovub qopti, - dedi.

— lo'q, — dedim, — so'rovimga javob ber.

Yerosi o'rnidan turib u yoq-bu yoqqa yurdi. Keyin joyiga kelib o'tirdi-da, gapira boshladi:

— Buni tushuntirish qiyin. Yaponiyani, yaponni, urf-odatlarimizni bilmagan odamga tushuntirish qiyin. Mana, endi ajralishib ketadigan paytimiz keldi. Bu Dyun kim edi. Sudze kim edi, degan jumboq ko'nglingda qolib ketmasligi uchun aytaman. Sen bir marta meni xaqorat qilganing haligacha dilimni o'rtaydi.

Uni nima deb haqorat qilganimni eslay olmadim.

— Ayt, agar shunday qilgan bo'lsam, sendan astoydil uzr so'rayman.

— Yapon ayollari buzuq bo'ladi, degansan. Shunda alamlarimni ichimga yutib javob bermaganman. O'shanda yapon portlarida geyshalar matroslarni yo'ldan uradi, deganding. E-e, oshnam, bu gaping mutlaqo noto'g'ri. Bunaqa gap uchun seni o'ldirishim kerak edi. Unday qilmaganman.

To'g'ri, shunday gap bo'lgan edi. O'shanda Dyunning tishlari g'ichirlab ketgan, qoshlari chimirilib, xuddi hamlaga tayyor turgan sherga o'xshash bir axvolga tushgan edi. Lekin indamay o'rnidan turib, barakka kirib ketgandi. Uch kun yurak xuruji tutib, ustaxonaga kelmagandi.

- Bilib qo'y tovarish Axmed, boya aytdim-ku, Yaponiyaga bormagan odam yaponlar to'g'risida aniq bir gap aytolmaydi. Ekilgan xar bir tup daraxt, yo'lga yotqizilgan har bitta tosh, qurilgan xar bitta imorat Yaponiya manfaati uchun xizmat qilishi kerak. Har bir qimirlagan jonda, odamlarning muomalasida, yurish-turishida Yaponiya manfaati yashaydi. Sen o'sha buzuk deb aytgan geysalar Yaponiyaning porloq kelajagi uchun xizmat qiladigan buyuk vatanparvar ayollardir...
- Shoshma, Dyun, bunaqa balandparvoz gaplarni qo'y. Sal pastroq tushib gapir.
- Xo'p, — dedi u, — mayli, qizishmay gapira qolay. Geysalar sen o'ylaganchalik axloqsiz ayollar emas. Nihoyatda nazokatli, yoqimtoy, bilimdon ayollardir. Ular maxsus maktablarda ta'lim olgan, suxbati shirin, yapon qo'shiqlarini xonish qiladigan, qadim zamonlardan bizga yetib kelgan ajoyib raqslarni mahorat bilan ijro qiladigan, tarix haqida gapirganda tinglovchiga o'tmishni tiriltirib beradigan, tengsiz pazanda, tabobat sirlaridan ogoh va shu bilan birga beqiyos go'zal ayollardir. Ular suxbatidan bir marta baxramand bo'lgan xorijliklar bir umr bu shirin onlarni unuta olmaydilar.

Yerosi Dyun sovub qolgan choydan xo'pladi. Bir oz tin olib, gapini davom ettirdi:

— Ana endi Sudze to'g'risida gapiray. Yo'lda yotgan kichkinagina tosh yoki bir qarashda nazarga tushmaydigan biror ro'zg'or buyumi to'g'risida gapirish uchun, avvalo, butun Yaponiya to'g'risida gapirish kerak. Bizda xamma narsa bir-biri bilan uzviy bog'liq, ularda butun Yaponiya yashirilib yotadi. Sudze to'g'risida gapirish uchun shuncha gaplarni aytdim. Shunday qilmasam, hech narsani tushunmasding, tovarivd Axmed. Sudzeni geysha tuqqan deyishardi, u otasini ko'rmagan. Portimizga Portugaliyadan yuk ko'p kelardi. Baland bo'yli, baquvvat matroslar kemadan ruda tushirishardi. Sudzening cho'yandan quyilgandek baquvvat gavdasi xuddi ana o'shalarga o'xshab ketadi. E'tibor berganmisan, Sudzening qoshlari burgutning qanotiga o'xshaydi. Bunaqa qoshli dengizchilarni Portugaliya kemalarida ko'rganman.

Sudze maxsus enagalar, maxsus tarbiyachilar, bilimdon o'qituvchilar tarbiyasida, imperator ardog'ida voyaga yetdi. Eng yaxshi kiyimlarni kiydi. Eng lazzatli taomlarni yedi. Chunki u kamikadzelikka kabul qilingan edi. Kamikadze — bu «o'q odam» degani. Mamlakat xavf ostida qolgan paytlarda kamikadzelar bir kishi sig'adigan va dahshatli bomba joylangan samolyotda dushman istehkomi tomon uchiriladi. Samolyotga faqat uchib borishgagina yetadigan yonilg'i quyiladi. Agar uchuvchi qo'rqqoqlik qilib ortga qaytmoqchi bo'lsa, qaytishga yonilg'i yo'q. Kamikadze dushmanning qurol-yarog' omboriga urilib, o'zi ham portlab ketishi shart. Ammo Sudze so'nggi burchini ado etishdan bosh tortdi. Qo'rqqoqlik qildi. Bilasanmi, tovarish Axmed, Kamikadze burchini o'tamasa, uni urmaydilar, so'kmaydilar, sud qilmaydilar. Bo'yniga xuddi Riksha aravasining g'ildiragidek qulf-kalitli g'ildirak kiydirib qo'yadilar (Riksha — bu

xachir yoki eshak o'rniga odam qo'shiladigan aravacha). Bo'yniga g'ildirak osilgan odamga hech kim suv bermaydi, ovqat bermaydi. Yerdan biror nima topib yey desa, yo arikdan suv olib ichay desa, qo'li yetmaydi. Yotay desa, g'ildirakka bo'ynidan osilib qolib, nafas ololmaydi. Biror uyga kiray desa, eshikka sig'maydi. U faqat ariqqa tizzalab o'tirib, g'ildirak chetini qirg'oqqa ilintirib dam oladi. Bu g'ildirak faqat u o'lgandap keyingina bo'ynidap olinadi.

Sudzening onasi Maniko xopim o'g'lining xoinligidan nomus qilib ko'chaga chiqolmay, odamlarga qo'shilolmay qoldi. Bu orada Sudze ikki marta uyiga keldi. Kirolmadi. Eshikka g'ildirak sig'madi. Ozib-to'zib, soch-soqoli o'sib ketgan bolasining ayanchli ahvolini Maniko xonim bolaxonada yig'lab kuzatib turardi. U bolasining oldiga chiqmadi, bo'yniga osilib yupatmadi. Sudze endi unga suyukli farzand emas, umumxalq la'natiga uchragan jirkanch bir kimsa edi. Oradai biron oy o'tib, Maniko xonim chodraga o'ralib, ibodatxonaga bordi. Muqaddas Budda poyiga qo'yilgan tilla barkashga ro'molchaga tugib kelgan oltin-javoxirlarni, qimmatbaho toshlar bilan bezatilgan ziragu bilakuzuklarini, jamiki taqinchoqlarini jaranglatib to'kadi. Tiz cho'kib Buddaga tavba-tazarrular qiladi. Asta o'rnidan turib ichkariga kirib ketadi.

Ikkinchi jaxon urushi arafasida Parijda bo'lib o'tgan «Go'zallar tanlovi»da Maniko xonim birinchi o'rinni egallab toj kiygan edi. Frantsuzlar uni «Oftob oyim» deb atashgandi. Hatto bir gazeta «Bugun kuyosh Parij ufkidan ko'tarildi» deb yozgandi.

Teigsiz go'zal, beixoya dono. Butun Yaponiyatshng faxri bo'lishga arziydigan bir malak – Oftob oyim roxibalar libosini kiydi, roxat-farog'atdan kechib, monastirda qoldi.

Sudzening ahvoli og'ir edi. U o'lib o'lolmasdi, tirik qolishning aslo iloji yo'q edi. U samolyotda uchib borib dugaman istehkomiga urilib, portlab ketmaganiga ming-ming pushaymonlar yerdi. Oxiri u o'zini dengizga tashlab cho'kib o'lishga qaror qildi. Dengiz shovullar, to'lqinlari kirg'oqqa sapchib, Sudzening tizzalariga urilardi. Dengizning qirg'oqqa yaqin joylari sayoz edi. U asta-sekin suv kechib boraveradi. Suv tizzasidan kelardi. Keyin beliga chiqadi... Yepirilib kelgan to'lqin uni orqaga siltab, yana qirg'oqqa uloqtirib tashlamoqchi bo'ladi. To'lqin orqaga qaytishda uni dengiz ichkarisiga sudrab ketdi.

Sudze yerda yurganda bunchalik azobni ko'rmagandi. U tik holatda quloch otib suzolmasdi. G'ildirak esa uni cho'kib ketishga qo'ymasdi. Faqat bo'ynidangina g'ildirakka osilib turardi. To'lqin uni hali u yoqqa, hali 6u yoqqa uloqtirar, har uloqtirganda bo'yni uzilib ketadiganga o'xshardi. Uning 6u axvolini olisroqdan kuzatib turgan odam, kimningdir kallasini uzib g'ildirak o'rtasiga qo'yishibdi, deb o'ylagai mumkin edi.

Bir hafta taom yemaganidan Sudze kuchdan, darmondan qolgan edi. Oxiri u xushidan ketdi. Uni rus dengizchilari katerga chiqarib olganlarini bilmadi. Matroslar g'ildirakni arralab bo'ynidan olib tashlashdi. Uning o'zi esa ikki kundan keyin xushiga keldi...

Dyun uzoq gapirdi. Baxtsiz, sho'rpesheona mahbuslar dunyoning jami tashvishlarini unutib, barq urib uxlayotgan oromli saraton tunida Dyun bilan ikkimiz hech bir mamlakatga o'xshamagan buyuk Yaponiya to'g'risida dum-dumaloq oy ruda uyumlari orqasiga botib ketguncha gaplashib o'tirdik. Dyun vatani to'g'risida gapirmas, go'yo qo'gaiq kuylayotgan, goh zavq-shavq bilan, goh faryod urib doston o'kiyotgandek edi.

Sudze betiga oftob tushishi bilan ikki qo'lini quyosh tomon cho'zib buyuk Yaponiyaga, Quyoshga, Ulug' imperatorga yolvorib tavallolar qiladi:

— Ey mening buyuk Yaponiyam. Ey mening har kuni Bittadan quyosh tug'adigan kunchiqar vatanim. Ey mening otam, padarim, yagona sig'inganim imperatorim! Kechir meni. Samuraylik burchini o'tolmagan, senga o'g'il bo'lishga noloyik qo'rqqoq, yurt ishiga, yaponiya ishiga, imieratorning o'g'li degan sharafni oqlolmagan badbaxt kamikadze Sudzeni kechir. Shu joyda ming-minglab chaqirim olis yurtda turib sening sharafigga xarakiri qilib jon berishimga ijozat ber...

Imperator jim. Quyosh jim...

Har kuni shu ahvol. Har kupi Sudze shu tomda oftobga, yaponiyaga, imperatorga tavallolar qiladi...

Kunchiqar tomonda ufq oqarib qoldi. Mana shu oppoq ufq asta bo'zara boshlaganda Sudze tomga chiqadi.

— Bo'ldi endi, Dyun, borib yot. Jindek uxlab ol. Bo'lmasa, yuraging yana xuruj qiladi.

Dyun bosh chayqadi.

— Uxlayolmayman, yurtimga tezroq ketgim kelyapti. Beriya otilgandan keyin «Troyka» qarori bilan qamalganlarning ba'zilariga zonadan tashqariga chiqib ishlashga ruxsat berilgan edi. Shunday imtiyoz mepga ham berilgan. Bugun ertalab bo'yoq olish uchun shaharga ketgan edim. Qaytib zonaga kirsam, darvoza oldida yaponlar to'planib turishibdi. Dyun yugurib oldimga keldi.

—Tovarish Axmed, qayoqlarda yuribsan? Bizni bugun olib ketisharmish. Ko'risholmay qolamiz deb, tashvishlanib turgandim.

Atrofga qarayman. Hamma yapon mahbuslari shu yerda. Fakat Sudze yo'q. U tomda oftob nuriga belanib, kunchiqar tomonga qarab turibdi.

Shtabdan kelgan mayor Kuzin ro'yxat o'qiy boshladi. Nomi o'qilgan mahbus darvoza tomonga yurishi kerak. O'n bir yil tutqunlikda yashagan yaponlar shu topda ozodlik deb atalgan buyuk bir olamga qadam bosa boshladilar. Nihoyat, ro'yxatdan Dyunning nomi o'qildi.

—Xayr endi, tovarish Axmed. Og'ir kunlarimda xamdard bo'lganing uchun, topgan bir burda noningni men bilan baham ko'rganing uchun, g'am-anduxga botgan damlaringa sherik bo'lganing uchun rahmat. Endi ko'risholmaymiz, xayr, omon bo'l!

U ko'zda shashqator yosh bilan darvoza tomon ketdi.

Ro'yxatdan Sudzening nomi chiqmadi. U kirxona tomida turib, yuz-ko'zlarida quvonch porlagan xamyurtlariga alam bilan qarab turardi.

Shtab oldiga kelib to'xtagan «ZIS-101» mashinasi dan kora frak kiygan savlatli bir yapon tushdi. U Yaponiya elchixonasining xodimi edi. U ozodlikka chiqqan yaponlar bilan bir-bir ko'l olgaib ko'rishdi. Nimalardir dedi. Yaponlar karsak chalib. Qiyqirib yuborishdi. Ular yig'lab, bir-birlarini tabriklashardi. Shu payt sherning o'kirishiga o'xshash bir ovoz ularni Sudze tik turgan kirxona tomiga qaratdi. Mahbuslikda o'n yildan ortiq

ovoz chiqarmay zabun yashagan Sudze ichida yig'ilib qolgan xamma tovushlarini jamlab qichqirayotgandek edi.

— Kunchiqar Vatanim, mening Yaponiyam! Kechir, burchini o'tolmagan badbaxt o'g'lingni kechir! Kechir!..

Uning qo'lidagi dudama pichoq oftob tig'ida chaqnab ketdi. U pichokni yalang'och tanasining chap biqiniga zarb bilan urib, o'ng biqini tomon tortdi. U og'riqni ham unutib, ikki oyog'i oralig'ida osilib qolgan ichak-chavoqlariga ham parvo kilmay, xamon hirqirab qichqirardi:

— Japan! Japan! Mening Vatanim, Japan!

U shunday deya turib tunuka tom qirg'og'iga yiqildi. O'zining qoni halqob bo'lib qolgan tom qirg'og'ida belidan osilib yotardi. U bir muddat tipirchilab turgandan keyin sirpanib yerga shaloplab tushdi. Tarnovdan oqayotgan qaynoq qoni endi o'zining ustiga sharillab quyilardi.

Bu mudxish manzaradan badanlarim muzlab ketgandek bo'ldi. Uni kuzatib turgan yaponlar yuzlarini ters o'girishmadi. Har qalay, Sudze sobiq bo'lsa xamki yapon edi. U umrining so'nggi daqiqasida yaponligini isbot qildi. O' yapon bo'lib olamdan o'tdi. Japan, Japan, deb jon berdi.

Zonadan chiqkanimda yaponlar avtobus oldida to'planib turardilar. Dyun olazarak bo'lib meni kutayotgan edi.

— Tovarish Axmed, suvratga tushaylik.

U gaunday deb bo'yniga ikkita apparat osgan yapon fotomuxbirini boshlab keldi. Dyun, losiro uchovimiz yelkalarimizga ko'l tashlab suvratga tushdik. Boshqalar allaqachon avtobusga chiqib bo'lgan. Ammo Dyunga

oshilmasdi. Meni bag'ridan qo'yib yuborgisi kelmasdi. Hiqillab yig'lardi.

Alik Chetkauskasga tashqariga chiqishga ruxsat yo'q edi. U tomga chikib Dyunga qo'l siltab xayrlashardi.

Avtobus ikki marta signal bergandan keyingina meni bag'ridan qo'yib yubordi. U avtobusga chiqqandan keyin xam derazadan qo'l chiqarib, kaftlarini o'pib silkitardi.

U ketdi. Hijron azoblaridan, xo'rliklardan qutulib yurtiga ketdi.

Oradan oylar o'tdi. Biz yashayotgan qamoq-lagerga yuz minglab baxtiqaro maxbuslar kelib ketgap. Bu mustahkam devorlar, tikanli simlar go'yo xech narsani ko'rmayotgandek gung-soqov edi. Biroq o'n yilning nari-berisida kelib-ketgan yapon mahbuslarini xech kim unutmasdi. Ularning ahilligidan, odobidan, sezgiru topag'onligidan, bir ish qilsa, astoydil mehr bilan qilishidan gapirishardi. Ayniqsa, Dyunni ko'p gapirardik. Uning «L»ni «R» deb talaffuz qilishini eslardik. U «lager»ni «Rager», litvalik rassom Alikni «Ritovets Arik» deyishini eslab kulishardik.

Bir shum xabar ko'nglimizni vayron qilib yubordi. Olib ketilgan yaponlarning hammasini Imperatorning maxsus buyrug'i bilan Vatan xoinlari sifatida dengizga cho'ktirib yuborishgan emish. Bu sovuk xabarga birov ishondi, birov «parasha» deb qo'ya qoldi.

Usha vokealarning bo'lib o'tganiga roppa-rosa ellik yil bo'ldi. Yaqinda taqdir taqozosi bilan, to'g'rirog'i, «Kelinlar ko'zg'oloni» bahonasida olis Amerikaga — Atlantika okeanining nariyog'iga borish manglayimga 6itilgan ekan, bordim. Nyu-Yorkda orzu qilib yetib bo'lmas joylarni ko'rdim. Mashhur afsonaviy Brodvey

shohko'chasini, Amerikaning timsoli bo'lib qolgan Ozodlik haykalini ko'rmok nasib qildi. Ayniqsa, Manxettenda BMT karorgoxi oldida xilpirab turgan bayroqlar qatorida Uzbekiston bayrog'ini ko'rganimda, mijjalarimga yosh qal-qib chikkanini sezmay qoldim.

Uzbekiston elchixonasi xodimlari, atayin Vashingtonga kelib muzeyni ko'rmay ketsangiz, keyin afsuslanib yurasiz, mashhur Vashington muzeyida buyuk bobomiz Alisher Navoiyning o'z qo'li bilan yozgan ikkita g'azali bor. Albatta, borib ko'ring deb, maslahat berishdi. O'sha kuniyoq bordim. Afsuslar, bo'lsinki, muzeyning Qo'lyozmalar bo'limi berk. Maxsus mutaxassislar qo'lyozmalar holatini o'rganayotgan ekan. Afsus-nadomatlar bilan qaytib chikdim. Muzeyda ko'rsa arziydigan millionlab eksponatlar bor. O'shalarni ko'rib qo'ya qolsam ham bo'lardi. Ammo, ochig'ini aytsam, Daho shoirimizning qo'lyozmasi oldida muqaddas Ka'ba toshini tavob etgandek buyuk e'tiqod bilan bosh egib turmoqchi edim. Niyatimga yetolmadim.

Boya shofyor bu yerda kamida ikki soat bo'lasiz, shoshilmay ko'ravering, men bir yarim soatlarda kelaman, degandi. Qayoqqa borishimni bilmay, muzey hovlisidagi gulzor yoqasiga qo'yilgan skameykaga omonatgipa o'tirdim. Ertaga Amerika safarim poyoniga yetadi. Vashingtondan mashinada to'rt yuz kilometr yo'l bosib Nyu-Yorkda Kennedi nomidagi aeroportga borigaim kerak. U yog'i Toshkentgacha o'n besh yarim soat okean ustidan uchib o'taman. Elchixopaga borib safar tadorigini ko'rishim kerak. Aksiga olib, shofer ham bir yarim soatdan keyin keladi. Uni kutishdan boshqa ilojim yo'k edi.

Skameykaning narigi boshida o'tirgan, yoshini aniqlab bo'lmaydigan bir yapon qariyasi menga qarab hadeb jilmayadi.

Ko'zini oladi, yana qaraydi, iljayadi. Hayron bo'ldim, nega u bunaqa qilyapti. U surilib yonimga keldi.

— Viy, tovarish Axmed?! — deb so'radi chala-chulpa rus tilida.

Hayron bo'ldim. Dunening narigi burchida meni taniydigan odam bor ekan, deb o'yladim.

— Rutfirro pomniti? — dedi u kulib.

Biz lagerda Dyun Yerosini «Rutfirro» deb atardik. Men Dyunga uchinchi barakdagi muqovachi Lutfulloni chaqirib kel, deb iltimos qilganimda u muqovachini topolmay, Rutfirro yo'q ekan, deb javob qilgan edi. Ana shundan keyin ba'zilar uni Rutfirro deb ataydigan bo'lishgandi. Buni notaniga chol qasqdan biladi ekan deb xayron bo'ldim.

— Tovariga Axmed, bundan roppa-rosa qirq besh yil oldin, siz bilan qamoq-lagerida birga bo'lganmiz.

Esladim. Bu — Dyunning eng yaqin do'sti losiro edi. Ammo lagerdan bo'shab ketgan yashjlarni Imperatorning maxsus buyrug'i bilan dengizga cho'ktirib yuborishgan deb eshitgan edim...

U tizzamga qo'lini qo'yib, Dyunni eslaysizmi, deb yana so'radi.

— Bu ajoyib, olijanob insonni unutib bo'ladimi? — dedim afsuslanib.

U paytda losiro o'ttiz yoshlarda edi.

U uylangan paytlarini, qaylig'i bilan ikki marta Kabuki teatriga borganini, mashxur aktyorlar ijro etgan rollarni xuddi tushida ko'rgan voqealarni aytib berayotgandek gapirardi. Aytgancha, uning egizak qizlari bor edi.

- Qizlaringiz bilan, xotiningiz bilan diydor ko'rishdingizmi? — deb so'radim.
- Bitta qizimni topdim. Xotinim bilan bir qizim atom nurlanishidan xalok bo'lishgan ekan.

U xassaslashg uchi bilap sr chizib uzoq turib qoldi.

- Men sizni ko'p eslayman. Esingizdami, ketar chog'imizda Dyun, siz uchovimiz suvratga tushgan edik. O'sha suvratni qora kunlarimizdan xotira deb saqlayman. Qizim shu muzeyning Yapon bo'limida ilmiy ish qilyapti. Kuyovim diplomat. Elchixonada ishlaydi. Qizimning ketidan bu yoqlarga kelib qolganman. Ikki nevaram bilan ovunib yuraman...

Uning gapini bo'ldim:

- Sizlarpi depgizga cho'ktirib yuborishgan, deb eshitgan edim...
- Yolg'on gap. Bu «parasha» gap. Hammamiz sog'-omon yurtimizga yetib kelganmiz.
- Dyun omonmi? Bola-chaqali bo'lib ketgapdir? -deb so'radim undan yaxshi bir gap eshitish ilinjida.
- Dyup endi yo'q, — dedi losiro hasrat-nadomat bilan. — Kemada ketayotganimizda Dyunning yuragi ikki marta xuruj kildi. Vrachlar arang saqlab qoligadi. Kemamiz qirg'oqqa yetib borganda bizni kutib olish uchun legate portiga chiqqanlarning son-sanog'i yo'q edi. O'zingiz bilasiz, Dyunning xech kimi yo'k, yetimxonada o'sgan. U kemadan tushib, hech narsaga qaramay, qirg'oq bo'ylab, to'lqinlar yuvaverib billurdek shaffof kilib qo'ygan kumlarni to'pik bo'yi bosib ancha nari ketdi. Kurtkasini yechib uloktirdi. Bukchayib o'tirdi-da, sho'r qumni o'pa boshladi.

U bir bukchayganicha boshini, qaddini ko'tarmadi.
To'lqinlar uning ustidan sapchib ikki-uch metr o'tib kstdi.
Dyunning gavdasi to'lqip ostida ko'rinmay

Koldi. To'lqin orkaga qaytdi. Dyun tomonga yugurdim. Yetib borgunimcha, uni yana ikki marta to'lqin bosdi. Uni ko'ltig'idan ko'tarmoqchi bo'lgandim, eplolmadim. Dyun kadrdon yurtishshg billur qirg'og'ini o'pib, jon taslim kilgan edi. Labidan okqan qonni qum shimib ketayotgandi.

Mendan narida gullab turgan Sakura tagida qora chodirga o'ralib bir rohiba odamlarga javdirab, qarar, yum-yum yosh to'kardi.

U bir vaqtlar parijliklar xusniga mahliyo bo'lib, Oftob oyim deb atagan tengsiz go'zal Maniko xonimga endi o'xshamasdi. Ko'zlaridan nur qochgan, archilgan shaftolidek pushti yuzlarini rang tark qilgan, farzand dog'i uni g'ijimlab tagalagan, afv qilinganlar orasida mening bolam ham bormikin, degan o'yda kelganga o'xshardi. Uning oldiga borolmldim. Dyun bilan ovora edim.

Dyunni o'z qo'lim bilan qabrga qo'ydim. Qabri boshiga bir tup Sakura ko'chatini ekib qo'ydim. To bu tomonlarga kelgunimcha xar baxor uning qabri boshiga borib uzoq o'tirardim. Sakura gullari to'kilib, pushti rangga o'ralgan qabr poyiga tiz cho'kib, birga kechirgan kunlarimizni ko'z oldimga keltiraman.

Men esam, lagerda Dyun bilan so'nggi uchrashuvimni eslayman. O'shanda oy dum-dumaloq, oppoq edi. O'shanda Dyun Vatanimdan bir tomchi qon qarzdorman, degandi. Shu gapi uchun uni qattiq so'kkan edim. Qarang-a! U niyatiga yetibdi.

— Tovarish Axmed, hozir kuyovimga telefon qila-man.
Qamoqdan bo'shaganimizda Dyun bilap uchovimiz tushgan
suvratni olib keladi.

Iloiro yonidan uyali telefonni olib kuyovi bilan gaplashdi.

... Odam bolasi tug'ilgan yurtiga o'xshaydimi? Bilmadim, men
negadir shunaqa deb o'ylayman. Dyunning suvratiga qarayman.
U menga har kuni bitta oftob tug'adigan Yaponiyaga o'xshab
ko'rinadi. Unga qaraganimda buyuk Yaponiyani ko'rib turganga
o'xshayman. Bodroqdek g'uj-g'uj gullagan Sakura soyasida Dyun
orom uyqusida yotibdi. Dengiz tomondan shamol estanda
Sakura gullari duv to'kiladi. Go'yo kabr ustiga pushti ko'rpa
yopib ketgandek bo'ladi. Dyun okean dovullarining dolg'ali
tovushlarini, chag'alaylarning qiyqiriqlarini eshitib yotibdi.

2001-yil 20-yanvar

Matn manbasi: ziyouz.com